

Agnieszka Pudelko a.pudelko@doctoral.uj.edu.pl
Uniwersytet Jagielloński

Zbrodnia w mieście – turystyka literacka śladami powieści kryminalnych

Słowa klucze: powieść kryminalna, turystyka literacka, marketing miast.

Abstrakt

Zjawisko dotyczące lokowania akcji filmów fabularnych czy seriali telewizyjnych w danym mieście zostało już wielokrotnie przeanalizowane w literaturze odnoszącej się do marketingu terytorialnego. Brakuje jednak publikacji badających wątek w kontekście współczesnych powieści kryminalnych, szczególnie popularnych ostatnimi czasy, zarówno wśród autorów, jak i czytelników. Niniejszy artykuł stara się uzupełnić tę lukę. Jego celem jest analiza najnowszych kryminałów pod kątem osadzenia ich fabuły w polskich miastach oraz ukazanie wywieranego przez nie wpływu na wzbogacenie oferty kulturalnej i organizację turystyki literackiej. Mimo że żaden z samorządów lokalnych nie zdecydował się jeszcze na przeprowadzenie spójnej kampanii wizerunkowej miasta w oparciu o stworzony na zamówienie kryminał, można sądzić, że byłoby to narzędzie efektywne, realnie przyczyniające się do budowania atrakcyjnego wizerunku miasta i zwiększenia ruchu turystycznego.

Wstęp

W ciągu ostatnich dziesięciu lat powieści kryminalne zdobyły sobie w Polsce oddaną rzeszę fanów; większość ich akcji lokowana jest w konkretnych miejscowościach. Celem artykułu jest analiza współczesnych powieści kryminalnych pod kątem osadzania ich fabuły w polskich miastach oraz ukazanie wpływu jaki wywierają one na wzbogacenie oferty kulturalnej i turystykę literacką. Do tej pory żaden z lokalnych samorządów nie zdecydował się na stworzenie spójnego i kompleksowego produktu turystycznego, zbudowanego wokół powieści kryminalnej, dominują raczej działania nieskoordynowane, prowadzone przez różne instytucje i osoby. Jednak przykłady z zagranicy pokazują, że mogłoby to być narzędzie efektywne, przyczyniające się do budowania pozytywnego wizerunku miasta i zwiększenia ruchu turystycznego.

W pierwszej części artykułu zdefiniowane zostało zjawisko turystyki literackiej, lokowania akcji powieści i filmów w miastach (*city placement, location shooting, set jetting*). Uskazano również wpływ powieści, w szczególności kryminalnych, opisujących rzeczywiste miejsca i zdarzenia z ich historii, na wzmocnienie lokalnej tożsamości. Zainteresowanie powieściami kryminalnymi ulokowano w kontekście *dark tourism*. Przedstawiono również przykłady z zagranicy, które wskazują, że turystyka literacka śladami powieści kryminalnych może stać się jedną z ważniejszych gałęzi turystyki kulturowej. W części drugiej przedstawiono wybrane przykłady kryminałów, których fabuła została osadzona w polskich miastach. W trzeciej zaś zaprezentowano przykłady działań (spacery literackie, gry miejskie, ekranizacje filmowe, ekspozycje, festiwale), dla których inspiracją stały się powieści kryminalne, mogące w przyszłości wejść w skład produktu turystycznego, przyczyniającego się do wykreowania pozytywnego wizerunku miasta.

Turystyka literacka inspirowana powieściami kryminalnymi

Turystyka literacka jako część turystyki kulturowej

Turystyka literacka zyskuje dziś coraz większe znaczenie. Jeszcze kilka lat temu badacze byli skłonni twierdzić, że odwiedzanie miejsc związanych z biografią literatów lub tworzonymi przez nich utworami i udział w tego typu wydarzeniach, jest tylko jednym z wielu motywów podróży [Zmysłony 2001, s. 22]. Obecnie coraz częściej naukowcy wskazują, że turystyka literacka może stanowić wyłączny cel wyjazdów [Stasiak 2009, s. 225]. Często zdarza się, że na wzrost popularności danej destynacji związanej z literaturą wpływa ekranizacja powieści. W takiej sytuacji trudno jest zdefiniować indywidualne pobudki kierujące turystami w wyborze danej lokalizacji jako miejsca podróży (czy była to przeczytana książka, obejrzany film czy może panująca moda), stąd też bardziej zasadne, zdaniem niektórych badaczy, wydaje się mówienie o turystyce literacko-filmowej [Stasiak 2009, s. 226].

Konsekwencją lokowania akcji powieści kryminalnych w miastach może być wzrost zainteresowania odwiedzaniem tych miejsc przez turystów. Zaintrygowani lokalną historią, poruszeni zbrodnią, która dokonała się na danym terenie, zaciekawieni tym, jak w rzeczywistości wygląda miejsce inspirujące pisarza do stworzenia powieści detektywistycznej, turyści często udają się w miejsca opisywane w książkach. Dodatkowym impulsem do weekendowych wypadów może być też chęć uczestnictwa w wydarzeniach związanych z powieściami kryminalnymi. Wszystkie wyprawy podejmowane z wyżej wymienionych pobudek można określić mianem turystyki literackiej.

Wg. P. Zmysłonego „turystyka literacka obejmuje wszelkie czynności towarzyszące czasowemu, krótkotrwałemu przemieszczaniu się osób do miejsc docelowych związanych z dziełami literackimi i ich twórcami, poza miejscem stałego zamieszkania i pracy w tych miejscach”. Badacz sytuuje ją jako część turystyki eventowej, kulturowej i krajoznawczej [Zmysłony 2001, s. 22-23]. Z kolei dla K. Buczkowskiej jest to: „forma turystyki kulturowej, której główną motywacją jest docieranie do określonych miejsc związanych w różnorodny sposób z literaturą (...)” [Buczkowska 2008, s. 58]. Podobną definicję zaproponował A. Mikos von Rohrscheidt: „jest to podróż o charakterze turystycznym, w której tematem wiodącym jest osoba i dzieło twórcy literatury lub kilku twórców, zaś odwiedzane dzieła stanowią okazję do refleksji nad jego (ich) dziełem”. Zdaniem autora element refleksji pozwala zakwalifikować turystykę literacką do turystyki kulturowej i odróżnić ją od wycieczek edukacyjnych o tematyce literackiej [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 68]. Okazję do przemyśleń i kontemplacji podczas podróży literackich podkreśla również A. Stasiak, wyróżniając dwie jej formy: turystykę biograficzną i turystykę fikcji literackiej [Stasiak 2009, s. 225]. Ciekawą typologię przeprowadza także A. Kowalczyk, widząc możliwość wpisania turystyki literackiej w ramy podróżowania zrównoważonego, podkreślając jednocześnie jej elitarny i poznawczy charakter, niewielki negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze, ochronę miejscowej kultury i wzmocnienie rozwoju lokalnego [Kowalczyk 2010, s. 18-26].

Autorzy powyższych definicji opisując profil turysty literackiego najczęściej określają go jako osobę w średnim wieku, dysponującą dużą ilością wolnego czasu, wykształconą, czytającą, zainteresowaną również innymi formami turystyki. Odbiorcami turystyki literackiej są także grupy szkolne, których motywacje mogą w znaczący sposób różnić się od tych, kierujących turystami indywidualnymi [Mikos von Rorchscheidt 2008, s. 69-70]. A. Stasiak, obserwując zwiększające się zainteresowanie turystyką literacką i filmową, zakłada, że odbiorcami takiej oferty mogą stać się również turyści masowi. Część z nich nie przeczyta książki i nie obejrzy filmu, ale zachęcona różnymi czynnikami weźmie udział w tego typu wyprawie [Stasiak 2009, s. 228]. Hipotezę tę potwierdzają zagraniczni badacze, wskazując, że w ciągu ostatnich kilku lat turystyka literacka w Wielkiej Brytanii z niszowej stała się

komercyjnym fenomenem, o czym świadczyć może chociażby przykład wypraw śladami przygód Harrego Pottera [Hoppen, Brown, Fyall 2014, s. 37]

Biorąc pod uwagę powyższe definicje, na potrzeby niniejszego artykułu autorka do turystyki literackiej zalicza te wszystkie formy aktywności turystycznej, których podstawową motywacją jest chęć: odwiedzenia obiektów, będących dla pisarzy inspiracją do stworzenia utworu związanego z ich biografią, miejsc pamięci dedykowanych im lub bohaterom ich książek; udziału w literackich festiwalach, spotkaniach z autorami i innych formach aktywności kulturalnej związanej z literaturą; podróży do miejsc, w których toczyła się akcja utworów. Jej odbiorcą są zarówno turyści elitarni, grupy szkolne, jak i masowi. Ze względu na tematykę artykułu, szczególna uwaga zostanie poświęcona tym formom turystyki literackiej, które związane są z podróżami do miejsc akcji kryminałów.

Lokowanie akcji powieści i filmów w miastach

Zjawiska związane z umieszczaniem akcji powieści i filmów w konkretnych miastach określa się mianem *city placement*, *location shooting* lub *set jetting*. Dwa pierwsze pojęcia mają podobne znaczenie. M. Gębarowski definiuje *city placement* jako „działalność promocyjną polegającą na umieszczaniu danego miejsca w filmie (fabularnym, dokumentalnym, animowanym), serialu, programie telewizyjnym (m.in. prognozie pogody, teleturnieju, programie kulinarnym), teledysku, grze komputerowej lub książce”. Jest to pojęcie szersze niż *product placement* – zabieg polegający na umiejscawianiu produktu lub marki w sposób rozpoznawalny dla odbiorcy w różnych wytworach kultury. Badacz podkreśla większą wiarygodność tej formy przekazu w stosunku do innych zabiegów reklamowych, ponieważ fabuła angażuje odbiorców w mocniejszy sposób niż każde inne medium [Gębarowski 2012, s. 115-116]. Istotną cechą *city placement* są także koszty – chociaż mogą być relatywnie wysokie (np. w przypadku umieszczenia akcji popularnego serialu telewizyjnego w mieście), to w końcowym rozliczeniu są one zdecydowanie niższe niż wydatki na kampanię reklamową o podobnym zasięgu i oddziaływaniu. Warto jednak zaznaczyć, że jest to określenie dość niefortunne. Dokładne tłumaczenie go na język polski (lokowanie miast), po pierwsze przywodzi na myśl raczej skojarzenia historyczne, po drugie – jest nielogiczne – jego przedmiotem nie jest lokowanie miast w filmach, ale lokowanie filmów w mieście, stąd też niektórzy autorzy, analizując świadome działania samorządów lokalnych dotujących filmy lub powieści, których akcja toczy się w danym miejscu, mówią raczej o *product placement* – w tym przypadku produktem staje się miasto [Stasiak 2009, s. 240].

Set jetting jest raczej konsekwencją powyższych zjawisk; autorstwo tego terminu przypisuje się dziennikarce *New York Post* – Gretchen Kelly. Celem tego zjawiska jest dotarcie do obiektów, w których kręcone były filmy i seriale, zwiedzanie miejsc z nimi związanych, czy nawet próba przeżycia podobnych przygód ukazanych w ekranizacji [Stasiak 2009, s. 226]

W Polsce umieszczanie akcji filmów i seriali w konkretnych miastach cieszy się już dużą popularnością. Przykład telenoweli *Ojciec Mateusz*, wyprodukowanej przez TVP, a realizowanej w Sandomierzu, wskazuje, że jest to efektywne narzędzie marketingu terytorialnego. Lokalne władze szacują, że od początku emisji serialu liczba turystów w mieście wzrosła ze 100 tys. w 2008 roku, do 300 tys. w 2013 roku [Stępowski 2014]. Natomiast umieszczanie akcji powieści w konkretnym miejscu, będące efektem zamówienia, ma obecnie marginalne znaczenie. Mało który z lokalnych samorządów decyduje się na ufundowanie stypendium literackiego czy też ogłoszenie konkursu na realizację powieści czy opowiadania z miastem w tle. Ważnym czynnikiem prowadzącym do takiej sytuacji jest niski poziom czytelnictwa w Polsce – w ostatnim roku przynajmniej jedną książkę przeczytało zaledwie 38% osób [Koryś, Michalak, Chymowski 2015, s. 10], stąd też wydaje

się możliwe, że samorządy decydują się na zainwestowanie funduszy w działania, które trafią do większej grupy odbiorców. Niewykluczone, że jednym z czynników, które wzbudzają nieufność wobec tej formy promocji jest też niepewność co do finalnego poziomu dzieła i zainteresowania, jakie może wzbudzić ono wśród czytelników. Zdaje się jednak, że zamówienie książki u uznanego już autora mogłoby zminimalizować ryzyko tego rodzaju, chociaż nigdy go całkowicie nie wyeliminuje.

Powieść kryminalna – podróż w głąb własnej tożsamości

Konsekwencją lokowania akcji utworów (zarówno literackich, jak i filmowych) może być nie tylko wzrost liczby turystów, ale także wzmocnienie tożsamości mieszkańców i poczucia dumy z miejsca swojego zamieszkania. Przykładowo P. Kubicki zauważa, że ponadprzeciętne zainteresowanie wielokulturową historią Wrocławia i wykorzystywanie wątków z przeszłości do tworzenia fabuł kryminałów, po części może być odczytywane jako chęć wykreowania własnej tożsamości przez autorów i czytelników, których korzenie w tym mieście sięgają zaledwie dwóch pokoleń:

„We Wrocławiu po 1945 roku dokonała się niemal stuprocentowa wymiana ludności – miasto zostało zasiedlone przez polskich migrantów, żyjących w permanentnej liminalności, traktujących Wrocław jako <<niechciane miasto>>. Natomiast ich dzieci i wnukowie, którzy już tam się urodzili i dorastali, zaczynają kontynuować swoją tożsamość w oparciu o dziedzictwo <<swójego miasta>>, siłą rzeczy odnoszą się więc do wielokulturowych treści. Marek Krajewski z Wrocławia, jeden z najpopularniejszych dziś pisarzy, w swoich powieściach rekonstruuje przedwojenny Breslau. Co istotne, popularność jego książek w dużej mierze wynika właśnie z odwołań do przedwojennego dziedzictwa, tym samym zapomniana i odrzucana tradycja dzięki specyficznym właściwościom literatury staje się bliska i swojska.” [Kubicki 2010, s. 159].

Aspekt dotyczący poszukiwania własnych korzeni pojawia się także w mniejszych miejscowościach. Konkursy na powieść kryminalną są ogłaszane przez miejscowe biblioteki i centra kultury. Trudno w tych przypadkach mówić o efektach w postaci turystyki literackiej, bo mają one zazwyczaj mniejsze oddziaływanie, ale nawet książki autorów cieszących się lokalną popularnością przyczyniają się do zainteresowania historią i wzrostu poczucia dumy z przynależności do małej ojczyzny. Pokazuje to także, że miejsca w których mieszkamy na co dzień skrywają wielkie tajemnice i mogą być równie ciekawe jak te, o których dowiadujemy się z kryminałów poczytnych autorów.

Powieści kryminalne a *dark tourism*

Skutkiem lokowania akcji powieści kryminalnych w konkretnych miastach może być wzrost zainteresowania obiektami w nich opisywanymi – dzięki temu prawdopodobnie rozwinię się indywidualna i grupowa turystyka literacka, która wiąże się z organizacją wycieczek śladami literackich bohaterów, poszerzeniem oferty kulturalnej związanej z literaturą grozy, publikacją przewodników, tworzeniem muzeów i miejsc pamięci, powstawaniem festiwali dedykowanych kryminałom czy nawet realizacją filmów na bazie powieści, które trafiają do jeszcze szerszego grona odbiorców. Analiza powieści kryminalnych dotyczących polskich miast i tworzonych na ich bazie zaczątków produktów turystycznych, zostanie przedstawiona w następnej części artykułu. Warto jednak zadać pytanie, czy opisywanie miast w utworach, których główną osią fabularną jest morderstwo, przedstawianie ich często w kontekście zarzewia zła, niebezpiecznej lokalizacji, w której można nawet stracić życie, a zbrodniarz przez większą część utworu pozostaje nieuchwytny, jest zjawiskiem pozytywnym.

Moralna ocena zainteresowania śmiercią i miejscami zbrodni, w kontekście turystyki, jest kwestią indywidualną, można jednak dostrzec, że te aspekty cieszą się olbrzymią popularnością wśród odwiedzających. M. Foley i J.J. Lennon tłumaczą, że potrzeba symbolicznego kontaktu ze śmiercią i przemocą wynika z chęci oderwania się od codzienności i zaznania odmiennych, skrajnych stanów [Foley, Lennon 1997, s. 153-164]. Wykorzystywanie miejsc, w których toczy się akcja kryminałów, do celów turystycznych, można rozpatrywać nawet jako rodzaj *dark tourism*, którą S. Tanaś definiuje jako: „zjawisko zainteresowania śmiercią w aspekcie miejsca tragedii ludzkiej i pamięci o niej, w wymiarze historycznym, edukacyjnym i dziedzictwa kulturowego” [2006, s. 85]. W przeciwieństwie do tanatoturystyki¹, *dark tourism* wiąże się ze sferą *profanum* i popkulturą. Śmierć oddzielona *odsacrum* traktowana jest często w kategoriach produktu, wzbudzającego zainteresowanie wśród odbiorców.

W większości przypadków opisywane w kryminałach miejsca nie są tymi, w których rzeczywiście dochodziło do morderstw, chociaż prawdziwe wydarzenia stają się także osią fabularną utworów – np. w książce *Lolo* Marty Szreder, głównym bohaterem jest Karol Kot, uczeń technikum, który w latach 60. XX wieku okaleczył lub zamordował kilkanaście osób. Jego działania spowodowały w stolicy Małopolski prawdziwą psychozę, a nieletni zabójca zyskał miano „wampira z Krakowa”. W kontekście autentycznych zbrodni dylemat moralny jest oczywiście zdecydowanie większy niż przy okazji wymyślonych zabójstw.

Lokalne władze najczęściej pozytywnie oceniają lokowanie akcji kryminałów w ich miastach. Przyczynia się to do wzrostu zainteresowanie historią miejscowości i zabytkami, zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów. Rzadko podnoszony jest negatywny aspekt związany z zainteresowaniem miejscami zbrodni czy nawet komercjalizacją śmierci. Czasem jednak miejscowi decydenci nie chcą, by miasta, w których sprawują władzę, postrzegane były przez pryzmat kryminalnej intrygi. Za przykład może tutaj posłużyć postawa władarzy Sandomierza, w którym toczy się akcja kryminału Zygmunta Miłoszewskiego pt.: *Ziarno prawdy*. Miasto przedstawione jest w nim jako prowincjonalny ośrodek pogrążony w marazmie. Osią fabularną utworu są zabójstwa o charakterze antysemitycznym. Dodatkowo kwestię zaognił fakt opisanie przez autora obrazu Karola de Prevot, przedstawiającego rytualny mord na chrześcijańskich dzieciach, dokonywany przez sandomierskich żydów, który do dziś znajduje się w tamtejszej katedrze. Nie spodobał się także niepocholebny komentarz pod adresem serialu pt.: *Ojciec Mateusz*. W mediach po premierze książki pojawiały się nawet informacje, że Miłoszewski stał się w Sandomierzu *persona non grata* [Awantura o „Ziarno Prawdy”, czeka je los „Poklosia” 2015]. Jednak wraz ze wzrostem popularności książki, władze Sandomierza dostrzegły, że kryminał nie wpływa negatywnie na wizerunek miasta – wręcz przeciwnie, intrygując odbiorców, przyczynia się do jego promocji i zwiększenia ruchu turystycznego.

Kryminalny sukces – przykłady zagraniczne

Przypadki umieszczania akcji kryminałów w konkretnych miastach mają już długą tradycję. Autorzy powieści detektywistycznych, precyzyjnie opisując społeczeństwo, realia jego życia i codzienne zdarzenia, przyczynili się do pozostawienia potomnym doskonałego obrazu swoich czasów. Przykładem są tutaj chociażby powieści Agaty Christie czy Arthura Conan Doyle’a. Autorzy powieści kryminalnych, poprzez precyzję opisów i dbałość o szczegóły, są w stanie przybliżyć życie codzienne w ich warunkach kulturowych. M. Czubań zauważa, że „opisywany w kryminałach świat przedstawia model kultury określanej względem innych kultur” [2011, s. 114]. Rzeczywistość przedstawiana przez autorów kryminałów daleka jest od przewodnikowych opisów. Bardziej niż wymienienie listy

¹ Tanatoturystyka – „specyficzny rodzaj turystyki kulturowej obejmujący podróże o charakterze poznawczym lub poznawczo-religijnym do miejsc dokumentujących i upamiętniających śmierć” [Tanaś 2006, s. 10].

najważniejszych zabytków interesuje ich często to, co bohater jadł na obiad lub jak urządził swoje mieszkanie. Powieści kryminalne są zatem doskonałym narzędziem poznawczym dotyczącym innych kultury. Można w nich znaleźć także precyzyjną topografię miast i opisy tamtejszych atrakcji. Nie są to jednak tylko fakty i daty, które szybko zostają zapomniane przez czytelników. Oparcie fabuły utworu na intrydze, miejskiej legendzie czy interesującym fakcie historycznym pozwala skupić uwagę odbiorców i na dłużej zapada w pamięć.

M. Czubaj zwraca uwagę, że bohaterowie popularnych kryminałów z czasem stają się rozpoznawalnymi markami, nie tylko w wymiarze symbolicznym, ale także ekonomicznym [2011, s. 42]. Powieści kryminalne, zyskując międzynarodową sławę, mogą przyczynić się do wygenerowania ogromnego ruchu turystycznego, co przekłada się na konkretne zyski.

Jedną z najbardziej rozpoznawalnych kryminalnych „marek” jest Sherlock Holmes, bohater powieści Artura Conan Doyle’a. Znany detektyw mieszkał przy Baker Street 221B w Londynie. Od 1990 roku pod tym adresem mieści się muzeum jego imienia, utrzymane w klimacie wiktoriańskiej Anglii. Wygląda dokładnie tak, jakby Holmes przed chwilą je opuścił. Oprócz mieszkania głównego bohatera, na parterze budynku znajduje się także sklep z pamiątkami, w którym fani mogą nabyć książkowe gadżety. Na pierwszym piętrze ulokowano pokoje pani Hudson i doktora Watsona, na drugim mieści się gabinet figur woskowych, nawiązujący do fabuły kryminału. Od momentu otwarcia muzeum odwiedziło je ponad 2 mln osób [*The Sherlock Holmes Museum* 2015]. Na wzrost turystyki śladami jednego z najbardziej znanych detektywów wpłynęły też realizacje filmowe – dwie pełnometrażowe adaptacje książki w reżyserii Guya Ritchie’ego, z Robertem Downeyem Jr. (Sherlock Holmes) i Judem Lawem (John Watson) oraz serial fabularny pt.: *Sherlock* z Benedictem Cumberbatchem (Sherlock Holmes) i Martinem Freemanem (John Watson), które zdobyły rzesze fanów na całym świecie. Wzrost zainteresowania kryminałami Artura Conan Doyle’a przełożył się także na działalność biur podróży, które oferują liczne oprowadzania po miejscach znanych z książki oraz tych, w których znajdowały się plany filmowe.

Przykłady można mnożyć: *Kod Leonarda da Vinci* Dana Browna, powieści Agaty Christie czy Raymonda Chandlera zyskując międzynarodową sławę przyczyniły się do promocji miejsc, w których toczyła się ich akcja. W ostatnich latach wielką popularność zdobyła trylogia *Millenium* (I tom – *Mężczyźni, którzy nienawidzą kobiet*, II tom – *Dziewczyna, która igrała z ogniem*, III tom – *Zamek z piasku, który runął*), napisana przez Stiega Larssona, a wydana po jego śmierci, której akcja toczy się w Sztokholmie. W 2008 roku pisarz ten uplasował się na drugiej pozycji wśród autorów sprzedających najwięcej książek na świecie, w tym samym roku I tom jego trylogii zajął pierwsze miejsce na liście bestsellerów [*Stieg Larsson*]. Skutkiem tak dużego sukcesu wydawniczego były adaptacje filmowe, które zwiększyły jeszcze zainteresowanie trylogią: *Mężczyźni, którzy nienawidzą kobiet* (2009) w reżyserii Nielsa Ardena Opleva oraz *Dziewczyna z tatuażem* (2011) – wyreżyserowana przez Davida Finchera, w którym główne role zagraли Rooney Mara i Daniel Craig. Sukces książek i filmów bezpośrednio przełożył się na wzrost ruchu turystycznego, badacze mówią wręcz o „efekcie Millenium”. W 2010 roku 10 tys. osób wzięło udział w wycieczkach śladami literackich bohaterów, dodatkowo 25 tys. osób spacerowało z mapą bądź przewodnikiem. W ankiecie przeprowadzonej wśród uczestników tych wypraw 6% osób podało zwiedzanie Sztokholmu szlakiem *Millenium* za główny cel swojej wizyty.

Światowe przykłady pokazują, że powieści kryminalne, których akcja toczy się w danej miejscowości, mogą stać się istotnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie ruchu turystycznego. W Polsce żaden z lokalnych samorządów nie wykreował do tej pory kompleksowego produktu turystycznego dotyczącego powieści kryminalnych. Na taki produkt powinien składać się zarówno obszar (z ulokowaną w nim akcją kryminału), jak i: obiekty, usługi, rzeczy, wydarzenia, imprezy [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2010,

s. 144]. Można jednak podać przykłady pojedynczych działań, które zainspirowane zostały akcją kryminałów i przyczyniły się do zwiększenia oferty kulturalnej miasta.

Zbrodnia nad Wisłą – polskie miasta w powieściach kryminalnych

Od blisko dekady w Polsce obserwowany jest wzrost popularności powieści kryminalnej. Jeszcze kilkanaście lat temu ten rodzaj literatury kojarzył się głównie z lekturami dla czytelników o mniej wysublimowanych gustach, a starszym mógł przywołać na myśl kryminały milicyjne, które oprócz wartkiej akcji cechowały się dużą siłą propagandową.

Obecnie kryminał, jako gatunek literacki, jest zrehabilitowany – zytają go niemal wszyscy, bez względu na posiadany kapitał kulturowy. Powieści kryminalne zaczęły być pisane przez autorów, którzy wcześniej kierowali swoje utwory do bardziej elitarnego grona odbiorców. Warto wspomnieć chociażby Marcina Świetlickiego (*Dwanaście, Trzynaście, Jedenaście*), Michała Witkowskiego (*Drwal, Zbrodniarz i dziewczyna*) czy Jacka Dehnela (*Tajemnica domu Helclów*). Literatura tego typu jest także doceniana przez krytyków – *Ciemno, prawie noc* Joanny Bator w 2013 roku otrzymało Nagrodę Literacką „Nike”, a *Ziarno prawdy* Zygmunta Miłoszewskiego w 2015 roku zostało nominowane do prestiżowej European Book Prize, zaś rok wcześniej ów autor otrzymał *Paszport Polityki* w kategorii *literatura*. Powieści kryminalne stały się także polem badawczym dla literaturoznawców – Mariusz Czubaj opublikował książkę pt.: *Etnolog w mieście grzechu. Powieść kryminalna jako świadectwo antropologiczne*, zaś wydawnictwo EMG rozpoczęło publikację serii krytycznoliterackiej, poświęconej wyłącznie kryminałom, której pierwszy tom nosi tytuł *Literatura kryminalna. Śledztwo w sprawie gatunków*. Wzrost zainteresowania powieściami kryminalnymi poskutkowało także zwiększeniem liczby publikowanych książek – w 2003 roku ukazały się zaledwie cztery tego typu pozycje, podczas gdy w 2013 było ich aż 112, obecnie trend zwykły nadal się utrzymuje [Browell 2014].

Powieści kryminalne cechują się nie tylko precyzyjnie skonstruowaną fabułą i intrygującymi morderstwami, z którymi przychodzi zmierzyć się książkowym detektywom. W większości współczesnych utworów tego gatunku tła społeczne i historyczne są równoprawnymi bohaterami. Stąd też autorzy przed rozpoczęciem pisania prowadzą wielomiesięczne kwerendy, badania terenowe, konsultują realia z policjantami, patologami, historykami i innymi specjalistami, by jak najbardziej uwiarygodnić fabułę.

Polskie kryminały zostały dobrze przyjęte za granicą – zarówno czytelników, jak i krytyków, wciąga nie tylko wartka akcja – jest to także źródło wiedzy o tym, jak żyło i żyje się w Polsce. W ostatnich latach przetłumaczono m.in. utwory: Mariusza Czubaja, Zygmunta Miłoszewskiego, Marka Krajewskiego, Marcina Wrońskiego oraz Małgorzaty i Michała Kuźmińskich. W największych światowych gazetach: „The New York Times” i „The Independent” ukazały się artykuły zwiastujące nadejście „polskiej szkoły kryminału”, które wkrótce mogą zdeklasować ogromnie popularną tego typu literaturę skandynawską.

Większą część powieści kryminalnych stanowią utwory, których akcja toczy się w mieście. Tutaj również zauważalna jest cecha, która w zdecydowany sposób różni książki powstające ponad 10 lat temu od tych obecnych. O ile we wcześniejszych akcja miała miejsce w bardziej anonimowej przestrzeni (Joanna Chmielewska) lub wręcz za granicą (Maciej Słomczyński – pseudonim Joe Alex), o tyle współczesne rozgrywają się w polskich miastach, bliskich autorom np. z racji miejsca zamieszkania lub pochodzenia. Zwykle osi fabularną stają się fakty historyczne i miejskie legendy, które często mają w sobie ziarno prawdy. Opisy miast zawarte w powieściach detektywistycznych są niezwykle szczegółowe – przez ten fakt autorzy ukazują zarówno prozę codzienności, jak i największe atrakcje regionu, nie szczędząc

zachwyty lub słów krytyki. Pisarze umieszczając akcję swoich utworów w konkretnych miastach przyczyniają się do wzrostu zainteresowania nimi.

W polskiej powieści kryminalnej obserwowane są obecnie dwa nurty – współczesny, w dużej mierze skupiający się na diagnozie społecznej i ukazaniu wpływu wcześniejszych wydarzeń historycznych na aktualne życie, oraz trend retro, w którym akcja toczy się w wybranym przez autora okresie historycznym.

Przykładem powieści kryminalnej tego pierwszego rodzaju mogą być książki Zygmunta Miłoszewskiego, których miejscem akcji jest Warszawa (*Uwikłanie*), Sandomierz (*Ziarno prawdy*) i Olsztyn (*Gniew*). Autor przed ich napisaniem mieszkał przynajmniej kilka miesięcy w opisywanych miejscach, stąd też może wykazać się określoną wiedzą lokalną, dotyczącą np. ciągłych korków ulicznych w Olsztynie lub krótkich godzin otwarcia sandomierskich knajp. Choć te szczegóły nie są główną osią fabularną utworów, to w znaczący sposób przyczyniają się do ich uwiarygodnienia.

Określana mianem królowej polskiego kryminału, Katarzyna Bonda, w cyklu utworów o policyjnym profilerze – Hubercie Meyerze – wykonującym portrety psychologiczne morderców, opisuje Mielnik nad Bugiem i Warszawę (*Dziewiąta Runa*), Katowice (*Tylko martwi nie kłamią*) i Białystok (*Florystka*). Z kolei w powstającej tetralogii, której głównym bohaterem jest Sasza Załuska, pojawia się m.i. Trójmiasto (*Pochłaniacz*), a w najnowszej z cyklu powieści (*Okularnik*) autorka, na życzenie czytelników, umieszcza akcję w rodzinnej Hajnówce.

Z kolei bohater kryminałów Mariusza Czubaja – Rudolf Heniz – przebywa najczęściej w Warszawie (*21:37, Kołysanka dla mordercy, Zanim znowu zabiję*), jednak w czwartej części cyklu przenosi się do Piły (*Piąty Beatles*), by wykładać na tamtejszych warsztatach doskonalenia zawodowego dla policjantów. Oczywiście nie byłoby kryminalnej intrygi, gdyby nie znaleziony na miejscu trup...

Powieści kryminalne są obecnie także domeną pisarzy, którzy swoje dotychczasowe życie zawodowe związali z innymi gatunkami literackimi. Jeden z bardziej uznanych polskich poetów współczesnych – Marcin Świetlicki – stworzył cykl o dawnym bohaterze propagandowego serialu *Mały mistrz na tropie*, który mimo że utył i posiwił dalej rozwiązuje kryminalne zagadki przesiadując w barze o nazwie „Biuro”. Mistrz w dużym stopniu dystansuje się do „magicznego i kultowego Krakowa”, pełnego elitarnych wydarzeń kulturalnych, zabierając czytelników w świat współczesnej bohemy, nieustannie przesiadującej w tutejszych knajpach.

Triumfy święci także kryminał retro. Do jednych z najpopularniejszych książek tego gatunku należy seria Marka Krajewskiego, której głównym bohaterem jest Eberhard Mock, pracownik wrocławskiego przydzium policji kryminalnej, miłośnik wysokoprocentowych trunków, dobrego jedzenia i uroków miejscowych prostytutek. Akcja powieści (*Śmierć w Breslau, Koniec świata w Breslau, Widma w mieście Breslau, Festung Breslau, Dżuma w Breslau*) toczy się w pierwszej połowie XX wieku we Wrocławiu. Krajewski w niezwykle precyzyjny sposób opisuje topografię stolicy Dolnego Śląska i realia życia jego mieszkańców. „Jeśli Mock wcina pieczeń z kluskami śląskimi w jednej z wrocławskich knajp, to mamy pewność, że takie danie faktycznie tam serwowano. Gdy idzie się zabawić do burdelu na Grabenstrasse – jesteśmy przekonani, że taki przybytek tam istniał.” pisze B. Brakoniecki w artykule dla „Polska. The Times” [2011]. Dzięki tym cechom pisarz pozyskał wielu fanów w kraju i zagranicami, zdobywając sobie status klasyka gatunku i rozpoczynając falę zainteresowania kryminałem wśród polskich pisarzy; doczekał się także wielu naśladowców.

Dobrym przykładem jest również kolektyw „Zbrodnicze siostrzyczki”, w skład którego wchodzi laureatki konkursu na najlepsze opowiadanie kryminalne, organizowanego w ramach Międzynarodowego Festiwalu Kryminału we Wrocławiu – Marta Guzowska, Agnieszka Krawczyk i Adrianna Michalewska. Wydały one wspólnie dwa tomy opowiadań: *Mordercze miasta*, w którym kryminalne intrygi toczą się na ulicach Warszawy, Krakowa

i Wrocławia, oraz *Kryminalny Wrocław. Mroczne przechadzki po mieście*, skoncentrowany już tylko na stolicy Dolnego Śląska.

Kolejnym twórcą, który z kronikarską precyzją odwzorowuje realia życia pierwszej połowie XX wieku, jest Marcin Wroński. Tym razem głównym bohaterem jest komisarz Zyga Maciejewski, a akcja utworów toczy się w Lublinie (*Morderstwo pod cenzurą, Kino Venus, A na imię jej będzie Aniela, Skrzydlata trumna, Pogrom w przyszły wtorek, Kwestja krwi, Haiti*). Pisarz zabiera czytelników w miejsca dalekie od tych przedstawianych w promocyjnych folderach – prowadzi przez brudne i ciemne ulice, do knajp o wątpliwej reputacji czy więzień, jednak cały ten opisociąga i fascynuje.

Konwencją retro posługują się także Małgorzata i Michał Kuźmińscy. Osią fabularną *Sekretu Kroke* jest tajemniczy zwój, przechowywany przez bractwo alchemików, który może zmienić losy świata. Na jego poszukiwanie do przedwojennego, żydowskiego Kazimierza udają się wysłannicy największych światowych mocarstw. Kontynuacją książki jest *Kłątwa Konstantyna*, tocząca się w niedługim okresie po zakończeniu II wojny światowej. W swojej najnowszej powieści autorzy zdecydowali się opuścić Kraków na rzecz podhalańskiej wsi Murzasichle (*Śleboda*).

W Krakowie od lat akcję swoich kryminałów osadza Mariusz Wollny. Głównym bohaterem cyklu jest Kacper Ryx – królewski inwestygator, czyli średniowieczny detektyw. W serii powieści (*Kacper Ryx, Kacper Ryx i król przeklęty, Kacper Ryx i tyran nienawistny, Kacper Ryx i król alchemików*) pojawiają się postaci historyczne i mityczne, królowie: Zygmunt August, Henryk Walezy, Stefan Batory, pisarze: Łukasz Górnicki i Jan Kochanowski, burmistrz Czeczotka czy mag Twardowski.

Do dużo bardziej współczesnych czasów nawiązują poznańskie kryminały Ryszarda Ćwirleja (*Upiory spacerują na Wartę, Trzynasty dzień tygodnia, Ręczna robota, Mocne uderzenie*). Utrzymane są one w konwencji retro, dotyczą jednak PRL-u, a więc czasów, które autor zna z własnego doświadczenia. Głównym bohaterem serii jest Fred Marcinkowski, potomek słynnego poznańskiego rodu, który poprzez wstąpienie do Milicji Obywatelskiej okazał się jego zakałą.

Bazą do tworzenia produktów turystycznych wokół powieści kryminalnych najczęściej stają się gotowe utwory, w których lokalizacja akcji w danym mieście była subiektywnym wyborem autora. Do tej pory brak w Polsce powieści kryminalnych, które napisane byłyby na zlecenie władz lokalnych i wykorzystywały walory miejsca. Zdarzają się jednak konkursy na powieść kryminalną osadzoną w realiach danej miejscowości. Chociaż nie można tutaj jeszcze mówić o świadomym działaniu (jak w przypadku filmów czy seriali), stanowiącym narzędzie marketingowe wykorzystywane przez samorządy terytorialne, to często środki publiczne w postaci nagrody przeznaczane są właśnie na ten cel.

Do ciekawych przykładów należy konkurs w Pile, którego pokłosiem jest książka *Kryminalna Pila. Błąd w sztuce* wydana nakładem wydawnictwa Oficynka. Wydarzenie cieszyło się ogromną popularnością – wpłynęło 79 prac. Jury pod przewodnictwem pisarza, Marcina Wrońskiego, wyłoniło finałową trójkę. Ponadto osobne nagrody zostały przyznane przez komendanta miejscowej Szkoły Policji, prezydenta miasta, dyrektora Regionalnego Centrum Kultury – Fabryka Emocji oraz portalu internetowego Zbrodnia w Bibliotece. Dodatkowo autor pierwszego miejsca został uhonorowany możliwością publikacji swojego tekstu w ogólnopolskim miesięczniku „Policja 997”. Łącznie wybranych zostało 15 opowiadań, które znalazły się w opublikowanym tomie [www.kryminalnapila.pl, 27.07.2015].

Dobrym przykładem tego typu działań jest także Wrocław, który systematycznie staje się miejscem akcji kryminałów powstających w różnego typu konkursach – zazwyczaj ogłaszanych w trakcie Międzynarodowego Festiwalu Kryminału. W ramach tego święta w 2015 roku już po raz siódmy miasto Wrocław, oficyny Wydawnictwo Dolnośląskie i EMG zorganizowały konkurs na najlepsze opowiadanie kryminalne. W kilku wcześniejszych

edycjach warunkiem koniecznym było ulokowanie akcji we Wrocławiu. Zwycięzcy wzięli udział w Kryminalnych Warsztatach Literackich. Pod okiem trenerów – autorów poczytnych powieści detektywistycznych – pracowali nad własnymi tekstami. Pokłosiem konkursu są dwa tomy opowiadań z Wrocławiem w tle: *Zaułki zbrodni* i *Czas zbrodni. Zmyślone kroniki kryminalnego Wrocławia* oraz seria kryminalnych debiutów. W siedmiu edycjach konkursu wzięło już udział ponad 180 osób [<http://festiwal.portalkryminalny.pl>, 27.07.2015].

Trudno wymienić wszystkie miasta, w których toczy się akcja współczesnych kryminałów – na *Wielkiej Mapie Kryminału* Portalu Kryminalnego, znajduje się ok. 50 miejscowości – a to z pewnością nie wszystkie [<http://mapa.portalkryminalny.pl>, 20.07.2015]. Zbiorcze zestawienie wybranych powieści kryminalnych, o których mowa w niniejszym tekście, znajduje się w tabeli nr 1.

Tabela 1. Wybrane powieści kryminalne, których akcja toczy się w polskich miastach

Miasto	Autor	Tytuł książki i rok pierwszego wydania	Miejsce wydania i pierwsze wydawnictwo
Białystok	Katarzyna Bonda	<i>Florystka</i> (2012)	Chorzów: Videograf II
Gdańsk	Izabela Żukowska	<i>Teufel</i> (2010), <i>Gotenhafen</i> (2012)	Warszawa: Wydawnictwo Nowy Świat
		<i>Nad miastem anioły</i> (2014)	Gdańsk: Oficynka
Hajnówka	Katarzyna Bonda	<i>Okularnik</i> (2015)	Warszawa: Muza
Katowice	Katarzyna Bonda	<i>Tylko martwi nie kłamią</i> (2010)	Chorzów: Videograf II
Katowice	Jakub Ćwiek	<i>Ciemność płonie</i> (2008)	Lublin: Fabryka Słów
Kraków	Marcin Świetlicki	<i>Dwanaście</i> (2006), <i>Trzynaście</i> (2007), <i>Jedenaście</i> (2008),	Kraków: EMG
Kraków	Jacek Dehnel, Piotr Tarczyński (jako Maryla Szymiczkowa)	<i>Tajemnica domu Helclów</i> (2015)	Kraków: Znak literanova
Kraków	Małgorzata i Michał Kuźmińscy	<i>Sekret Kroke</i> (2009), <i>Kłątwa Konstantina</i> (2011)	Warszawa: Świat Książki
Kraków	Mariusz Wollny	<i>Kacper Ryx</i> (2006), <i>Kacper Ryx i król przeklęty</i> (2008), <i>Kacper Ryx i tyran nienawistny</i> (2010), <i>Kacper Ryx i król alchemików</i> (2012)	Kraków: Otwarte
Kraków	Gaja Grzegorzewska	<i>Betonowy pałac</i> (2014)	Kraków: Wydawnictwo Literackie
Kraków	Marta Szreder	<i>Lolo</i> (2015)	Kraków: Znak literanova
Lublin	Marcin Wroński	<i>Morderstwo pod cenzurą</i> (2007), <i>Kino Venus</i> (2008)	Lublin: Red Horse
		<i>A na imię jej będzie Aniela</i> (2011), <i>Skrzydłata trumna</i> (2012), <i>Pogrom w przyszły wtorek</i> (2013), <i>Kwestja krwi</i> (2014), <i>Haiti</i> (2014)	Warszawa: W.A.B
Łódź	Krzysztof Beśka	<i>Trzeci brzeg Styksu</i> (2012)	Poznań: Rebis
Międzyzdroje	Michał Witkowski	<i>Drwal</i> (2011)	Warszawa: Świat Książki
Międzyzdroje, Wrocław	Michał Witkowski	<i>Zbrodniarz i dziewczyna</i> (2014)	Warszawa: Świat Książki
Murzasichle	Małgorzata i Michał Kuźmińscy	<i>Śleboda</i> (2015)	Wrocław: Dolnośląskie
Olsztyn	Zygmunt Miłoszewski	<i>Gniew</i> (2014)	Warszawa: W.A.B.
Piła	Mariusz Czubaj	<i>Piąty Beatles</i> (2015)	Warszawa: W.A.B.

Miasto	Autor	Tytuł książki i rok pierwszego wydania	Miejsce wydania i pierwsze wydawnictwo
Piła	zbiór opowiadań różnych autorów	<i>Kryminalna Piła. Błąd w sztuce</i> (2013)	Gdańsk: Oficynka
Piła	Joanna Opiat-Bojarska	<i>Słodkich snów, Anno</i> (2014) <i>Zaufaj mi, Anno</i> (2015)	Poznań: Filia
Poznań	Ryszard Ćwirlej	<i>Upiory spacerują na Wartę</i> (2007), <i>Trzynasty dzień tygodnia</i> (2007)	Zakrzewo: Replika
		<i>Ręczna robota</i> (2010), <i>Mocne uderzenie</i> (2011)	Warszawa: W.A.B.
Poznań	Joanna Jodelka	<i>Kamyk</i> (2012)	Warszawa: Świat Książki
Sandomierz	Zygmunt Miłoszewski	<i>Ziarno prawdy</i> (2011)	Warszawa: W.A.B.
Szczecin	Monika Szwaja	<i>Klub mało używanych dziewic</i> (2007)	Grójec: SOL
Trójmiasto	Katarzyna Bonda	<i>Pochlaniacz</i> (2014)	Warszawa: Muza
Wałbrzych	Joanna Bator	<i>Ciemno, prawie noc</i> (2012)	Warszawa: W.A.B.
Warszawa	Mariusz Czubaj	<i>21:37</i> (2008), <i>Kołysanka dla mordercy</i> (2011), <i>Zanim znowu zabiję</i> (2012)	Warszawa: W.A.B.
Warszawa	Zygmunt Miłoszewski	<i>Uwikłanie</i> (2007)	Warszawa: W.A.B.
Warszawa, Mielnik nad Bugiem	Katarzyna Bonda	<i>Dziewiąta Runa</i> (2011)	Chorzów: Videograf II
Warszawa	Leopold Tyrmand	<i>Zły</i> (1957)	Warszawa: Czytelnik
Warszawa	Joanna Chmielewska	<i>Wyścigi</i> (1995)	Warszawa: Vers
Wrocław	Marek Krajewski	<i>Śmierć w Breslau</i> (1999)	Wrocław: Dolnośląskie
		<i>Koniec świata w Breslau</i> (2003), <i>Widma w mieście Breslau</i> (2005), <i>Festung Breslau</i> (2006), <i>Dżuma w Breslau</i> (2007)	Warszawa: W.A.B.
Wrocław	Zbiór opowiadań różnych autorów	<i>Zaułki zbrodni</i> (2011)	Wrocław: Dolnośląskie
		<i>Czas zbrodni. Zmyślone kroniki kryminalnego Wrocławia</i> (2015)	Kraków: EMG
Wrocław	Zbrodnicze Siostrzyczki (Marta Guzowska, Agnieszka Krawczyk i Adrianna Michalewska)	<i>Kryminalny Wrocław. Mroczne przechadzki po mieście</i> (2013)	Gdańsk: Oficynka
Wrocław, Warszawa, Kraków	Zbrodnicze Siostrzyczki (Marta Guzowska, Agnieszka Krawczyk i Adrianna Michalewska)	<i>Mordercze miasta</i> (2012)	Katowice: Szara Godzina

Źródło: opracowanie własne.

Natchnieni zbrodnią – przykłady przedsięwzięć inspirowanych powieściami kryminalnymi

Powieści kryminalne, których akcja została ulokowana w rzeczywistych miejscach, stają się inspiracją działań, przygotowywanych przez władze lokalne, instytucje kultury, organizacje pozarządowe czy fanów. Poniżej zostaną przedstawione wybrane przykłady owych praktyk.

Spacery śladami zbrodni

Większość turystów, która decyduje się na odwiedzenie miast, w których toczy się akcja kryminałów, liczy na odwiedzenie miejsc związanych z fabułą książek lub biografią pisarzy. W organizacji ruchu turystycznego pomagają szlaki literackie – czyli pogrupowane tematycznie (np. wg bohaterów, autorów, gatunków literackich) miejsca, najczęściej ułożone w ciąg komunikacyjny, do których dostęp możliwy jest dzięki mapie papierowej, aplikacji mobilnej, stronie internetowej, usłudze przewodnickiej lub w dowolny inny sposób zapewniający możliwość poruszania się po trasie i uzyskania informacji na temat odwiedzanych miejsc.

Dzięki mapie zamieszczonej na stronie Wrocławia, można udać się w podróż szlakiem bohatera kryminałów Marka Krajewskiego – Eberharda Mocka. Trasa rozpoczyna się w miejscu pracy radcy kryminalnego, a wiedzie przez liczne knajpy, obiekty użyteczności publicznej, a nawet „domy rozpusty”, od których nie stronił detektyw. Każde z miejsc opatrzone jest krótką informacją historyczną oraz danymi o fabule książki. Projekt został opracowany przez Biuro Sportu, Turystyki i Rekreacji Urzędu Miejskiego Wrocławia [*Śladami Eberharda Mocka*]. Koło Przewodników Miejskich Oddziału Wrocławskiego PTTK oraz Urząd Miejski Wrocławia w lipcu 2015 roku zorganizowały także bezpłatne oprowadzanie szlakiem bohaterów kryminałów Marka Krajewskiego [*Letnie spacery z przewodnikiem po Wrocławiu 2015*]. Nakładem wydawnictwa Orfin ukazała się książka *Wrocław Eberharda Mocka. Przewodnik na podstawie książek Marka Krajewskiego* autorstwa Michała Kaczmarska.

Kraków, który w 2013 roku otrzymał prestiżowy tytuł Miasta Literatury UNESCO, stawia na kryminały w swojej strategii promocyjnej. W ramach Spacerów literackich w październiku 2014 roku odbyło się oprowadzanie szlakiem krakowskich kryminałów, organizowane przez Krakowskie Biuro Festiwalowe, które cieszyło się dużą popularnością [*Spacery literackie po Krakowie 2014*]. Czytelnicy mają też możliwość indywidualnego zwiedzania dzięki wirtualnemu szlakowi, prowadzącemu po miejscach znanych z kryminałów, których akcja rozgrywa się w Małopolsce, dostępnemu na stronie Reading Małopolska. Tam też znajduje się szlak po renesansowym Krakowie, dedykowany kryminałom Mariusza Wollnego o Kacprze Ryxie [www.readingmalopolska.pl, 23.07.2015]. Seria książek o tym detektywie obudowana jest całym pakietem usług dodatkowych, m.in. powstał papierowy przewodnik pt.: *Z Kacprem Ryxem po renesansowym Krakowie*, napisany przez Mariusza Wollnego, w którym narratorem jest tytułowy bohater (książka ukazała się pod honorowym patronatem Prezydenta Krakowa i Krakowskiej Izby Turystyki). Miłośnicy cyklu mogą zwiedzić Kraków za pomocą mobilnej aplikacji *Kacper Ryx* lub skorzystać z odpłatnych oprowadzań, dostępnych w kilku wariantach cenowych i czasowych, w których w rolę przewodnika wciela się sam autor. W przygotowaniu jest także gra planszowa dotycząca najnowszej książki Wollnego – „Kacper Ryx i Król Żebraków” [http://kacper-ryx.home.pl, 23.07.2015].

Wydział Sportu i Turystyki Urzędu Miasta Lublin wraz ze Stowarzyszeniem Pilotów i Przewodników Turystycznych „POGRANICZE” zorganizował wiosną 2014 roku wycieczkę pt.: Lublin szlakiem Komisarza Maciejewskiego, dzięki której uczestnicy przenieśli się do lat międzywojennych, kiedy to miasto stanowiło ważny punkt tranzytowy z terenów dawnej Galicji Wschodniej i było ośrodkiem prężnie rozwijającego się przemysłu. Studenci Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej wcielili się w postaci drobnych handlarzy, żołnierzy, a nawet prostytutek i odegrali sceny nawiązujące do fabuły książki. Na szlaku pojawił się także autor kryminałów – Marcin Wroński. Łącznie w wydarzeniu udział wzięło 200 osób [*Lublin zaprasza na szlak 2014*]. Zimą 2015 roku lubelski ratusz powtórzył imprezę; tym razem skierowano je do grupy dziennikarzy z całej Polski. Celem wydarzenia była promocja powieści i miejsca ich akcji w mediach

ogólnopolskich [*Wycieczka śladami książek Wrońskiego 2015*]. Można przewidywać, że w najbliższym czasie działania marketingowe, dotyczące wykorzystania marki komisarza Maciejewskiego przez Lublin nasilią się, gdyż kancelaria doradcza Synergia, zajmująca się budowaniem marki, szczególnie w kontekście marki miast, ogłosiła rozpoczęcie prac nad produktem turystycznym „Komisarz Maciejewski”. Opiekę merytoryczną nad projektem będzie sprawował sam autor kryminałów [www.kancelaria-synergia.pl, 23.07.2015].

W 2014 roku Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku zrealizował cykl ośmiu spacerów literackich – nietypowych, bo przewodnikami stali się pisarze. Oprawdzali po bliskich im miejscach, które zainspirowały ich do stworzenia utworów lub w których toczy się akcja książek. Dwie lokalizacje spośród nich dotyczyły powieści kryminalnych – uczestnicy mieli okazję zwiedzić Gdańsk z Katarzyną Bondą autorką bestsellerowego *Pochłaniacza* oraz jedną z dzielnic – Zaspę – z Izabelą Żukowską, która stworzyła cykl kryminałów o komisarzu Franz Thiedtke, osadzonych w realiach II wojny światowej. Spacery stanowiły część projektu pt.: „Gdańsk. Przewodnik literacki – promocja książki oraz czytelnictwa poprzez turystykę literacką” dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego [www.ikm.gda.pl/dzialanie/literatura/spacery-literackie, 23.07.2015].

Tworzenie szlaków śladami bohaterów powieści kryminalnych nie jest tylko domeną instytucji publicznych, autorów książek czy profesjonalnych firm zajmujących się strategią promocji marki. Znaczącą grupą, która trudni się analizą dzieł literackich pod kątem występujących tam rzeczywistych lokalizacji, są czytelnicy. Kryminał Leopolda Tyrmanda, rozgrywający się w Warszawie lat powojennych, zdobył dużą rzeszę oddanych fanów, którzy stworzyli mapę miejsc, w których można było spotkać tytułowego Złego oraz innych bohaterów książki: Filipa Merynosa – prezesa Spółdzielni Pracy „Woreczek”, kioskarza Juliusza Kalodonta czy redaktora „Expresu Wieczornego” Edwina Kolanko. Plan obejmuje ponad 120 lokalizacji, przy każdej z nich umieszczono cytaty z utworu opatrzone komentarzem. Wrażenie robi rozległa wiedza autorów, którzy wskazują m.in. na błędy, jakie Leopold Tyrmand popełnił w topografii miasta. Dużo uwag dotyczy ciekawostek historycznych oraz obecnych nazw ulic i placów Warszawy [<http://zly.ownlog.com>, 23.07.2015]. W stolicy organizowane są także miejskie spacery z przewodnikami z serii „Zły po zmroku” wiodące szlakiem Leopolda Tyrmanda [*Zły po zmroku 2014*].

Ekspozycje poświęcone bohaterom powieści kryminalnych

Oprócz zwiedzania miast szlakami miejsc, w których toczyła się akcja utworów, możliwe jest także stworzenie ekspozycji, będących częścią proponowanej trasy, a odnoszących się do bohaterów powieści kryminalnych i realiów opisywanych w tych książkach. Trudno mówić tutaj o muzeach, ponieważ ekspozycje te odnoszą się do postaci fikcyjnych, zatemnie mogą one nosić znamion autentyzmu. Wykreowane przestrzenie nie będą przecież tymi, w których rzeczywiście poruszali się bohaterowie, ale połączeniem wizji autora książki i scenografa. Jednakowoż czynione są starania, by zachować w możliwie dużym stopniu realia epoki i zdobyć na potrzeby wystawy oryginalne eksponaty, pochodzące z czasów, w których toczy się akcja utworów.

W 2016 roku we Wrocławiu, jako jedno z wielu wydarzeń w ramach obchodów Europejskiej Stolicy Kultury, ma zostać udostępnione do zwiedzania mieszkanie Eberharda Mocka; ma ono wyglądać tak, jakby bohater właśnie je opuścił. Pomysłodawcą jest twórca postaci, Marek Krajewski, zaś za realizację jego wizji odpowiedzialna będzie architektka Anna Morasiewicz. Zdaniem twórców nie będzie to typowe muzeum, ale przestrzeń pobudzająca wyobraźnię i działająca na wszystkie zmysły, stworzona tak, by oddać realia Wrocławia z lat 30. XX wieku. Wewnątrz odbywać się mają warsztaty literackie i spotkania z pisarzami. Inicjatywa współorganizowana jest przez wrocławski urząd miejski [*Mieszkanie Mocka do zwiedzania 2014*].

Nieco bardziej klasyczną wystawę przygotowało Muzeum Literatury w Warszawie. Koncepcja opierała się na pomysle odtworzenia ulic miasta w kształcie z 1954 roku, w którym Leopold Tyrmand ulokował akcję swojego kryminału *Zły*. Poprzez pryzmat fabuły książki autorzy ekspozycji pokazali rodzącą się do życia Warszawę, która jednak w dużym stopniu cierpiała jeszcze z powodu zniszczeń wojennych. Odwiedzający mieli okazję zapoznać się z bohaterami dzieła i dowiedzieć się, jak w tamtych czasach wyglądała stolica. Kryminał Tyrmanda, w kontekście wystawy, został pokazany jako doskonały dokument życia w powojennej Warszawie [<http://muzeumliteratury.pl/ulice-zlego>, 23.07.2015].

W odmiennej, zdecydowanie bardziej komercyjnej konwencji, utrzymany jest Skład towarów u Kacpra Ryxa, znajdujący się przy Placu Mariackim w Krakowie. Stąd wyruszają spacerować szlakiem bohatera kryminałów prowadzone przez Mariusza Wollnego. Na miejscu można kupić całą serię kryminałów, nabyć pamiątki z epoki – historyczne stroje, uzbrojenie, ozdoby, oraz spotkać autora pracującego nad najnowszą powieścią, który chętnie rozdaje autografy. Można też dodać, że ostatnio w niektórych krakowskich lokalach pojawiło się piwo *Kacper Ryx* wazone przez lokalny browar w stylu polskie IPA [<http://kacper-ryx.home.pl>, 23.07.2015]. Działania związane z promocją książek o Kacprze Ryxie oparte są na nieco odmiennej strategii – to nie kryminały wykorzystywane są po to, by wypromować miasto, ale miasto i olbrzymi ruch turystyczny, jaki można w nim zaobserwować na co dzień, służy promocji powieści.

Uzupełnienie produktu turystycznego – gry miejskie i festiwale

Oprócz działań, które mogą stać się bezpośrednią częścią produktu turystycznego opartego na powieściach kryminalnych, istotnym wątkiem są także różnego typu wydarzenia, dotyczące podobnej tematyki, mogące stać się bezpośrednim powodem odwiedzenia danego miejsca lub wręcz przeciwnie – uzupełnieniem wybranej przez turystę oferty – jak gry miejskie i festiwale.

Gry miejskie, związane z eksplorowaniem przestrzeni, są coraz bardziej popularnym trendem; polegają one na poruszaniu się po mieście zgodnie ze wskazówkami i rozwiązywaniu zadań określonych przez organizatora. W przypadku gier opartych na fabule kryminałów uczestnicy najczęściej wcielają się w rolę detektywów, którzy mają za zadanie rozwiązać zagadkę. Wydarzenia tego typu cieszą się ogromną popularnością. Organizowane są w wielu miastach Polski: Krakowie („Zbrodnia w Krakowie” – oparta o fabułę wybranych krakowskich kryminałów, organizowana przez Krakowskie Biuro Festiwalowe i Fundację Miasto Literatury, w bohaterów literackich wcielili się autorzy kryminałów [*Zbrodnia w Krakowie* 2014]), Pile („Seryjny morderca w Pile” – na motywach książki Joanny Opiat-Bojarskiej „Zaufaj mi, Anno”, w ramach Festiwalu Kryminalna Piła [*Seryjny Morderca w Pile* 2015]), Warszawie („Wyścig z mordercą” – na podstawie kryminału Joanny Chmielewskiej *Wyścigi*, z okazji festiwalu „Warszawa w Budowie” [*Wyścig z mordercą* 2013]). Potencjał gier miejskich dostrzegł także Empik. W ramach Festiwalu Literatury zorganizowano siedem gier miejskich, opartych na fabule popularnych kryminałów. Uczestnicy mogli rywalizować w takich miastach jak: Szczecin (Monika Szwejca *Klub mało używanych dziewczyc*), Gdańsk (Katarzyna Bonda *Pochłaniacz*), Poznań (Joanna Jodełka *Kamyk*), Łódź (Krzysztof Beśka *Trzeci brzeg Styksu*), Warszawa (Zygmunt Miłoszewski *Uwikłanie*), Katowice (Jakub Ćwiek *Ciemność płonie*), Kraków (Gaja Grzegorzewska *Betonowy pałac*) [<http://festiwalliteratury.pl/>, 22.07.2015]. Gry miejskie stanowią obecnie niezwykle popularną formę rozrywki, w której udział nierzadko biorą całe rodziny. Przyczyniają się one nie tylko do powiększenia oferty kulturalnej miasta, ale pozwalają także poznać niedostępne na co dzień zakątki i uzyskać wiedzę, dotyczącą zarówno samej fabuły kryminałów, jak i historii miasta. Często fani kryminałów, zachęteni atrakcyjnym scenariuszem gry miejskiej i wartościową nagrodą, są w stanie wybrać się do innego miasta,

by wziąć udział w zmaganiach i w ten sposób poznać ośrodek, z którym już wcześniej zaznajomili się poprzez lekturę książki.

Motywację do podjęcia podróży stanowi także chęć uczestniczenia w festiwalach dedykowanych powieści kryminalnej. Najczęściej odbywają się w tych miastach, w których społeczność fanowska zgromadzona wokół tego gatunku jest dobrze zorganizowana lub na tyle często stanowiły one tło powieści kryminalnych, że miejscowe instytucje kultury lub władze lokalne stwierdziły, że wydarzenia tego typu stanowiąc będą świetne miejsce do integracji lokalnej społeczności oraz promocji miasta.

Międzynarodowy Festiwal Kryminału to największa tego typu impreza – w 2015 roku został zorganizowany już po raz dwunasty, a od siedmiu lat ma miejsce we Wrocławiu. Jego realizatorami są: wydawnictwo EMG, Miasto Wrocław oraz Instytut Książki, zaś w jego ramach odbywają się spotkania autorskie, wystawy, wykłady, spacer literackie. Ważną częścią festiwalu są kryminalne warsztaty pisarskie, w których rolę trenerów pełnią uznani autorzy powieści grozy. Już od kilku lat formułę festiwalu wzbogacono o sesję naukową poświęconą powieściom kryminalnym oraz Kryminalną Konferencję Bibliotekarzy, będącą rodzajem intensywnego kursu, pomagającego pracownikom instytucji związanych z czytelnictwem w organizacji imprez ogniskujących się wokół powieści detektywistycznych. Najważniejszym momentem Międzynarodowego Festiwalu Kryminału jest przyznanie Nagrody Wielkiego Kalibru – prestiżowego wyróżnienia dla najlepszej polskojęzycznej powieści kryminalnej lub sensacyjnej, przyznawana od 2004 roku przez Stowarzyszenie Miłośników Kryminałów i Sensacji „Trup w szafie” oraz Instytut Książki; jej wartość to 25 tys. zł. Równolegle przyznawana jest Honorowa Nagroda Wielkiego Kalibru (również dla twórców zagranicznych) oraz Nagroda Wielkiego Kalibru Czytelników [<http://festiwal.portalkryminalny.pl>, 27.07.2015].

Kryminalne festiwale organizowane są także w mniejszych miastach. Od 2013 roku odbywa się Festiwal Kryminalna Piła, organizowany przez Regionalne Centrum Kultury – Fabryka Emocji w Pile oraz Szkołę Policji w Pile, pod patronatem Prezydenta Miasta. W ramach wydarzenia odbywają się wystawy, pokazy filmowe, konkurs fotograficzny i na opowiadanie kryminalne, gra miejska oraz spotkania z autorami powieści kryminalnych i osobami, które na co dzień służą im wiedzą i sprawiają, że ich książki stają się bardziej wiarygodne (np. entomolog, medyk sądowy). Od 2014 roku w ramach festiwalu odbywa się wręczenie Nagrody Kryminalnej Piły dla najlepszej polskiej miejskiej powieści kryminalnej minionego roku. Wartość nagrody wynosi 5 tys. zł, a jej fundatorem jest prezydent Piły [www.kryminalnapila.pl, 27.07.2015].

Festiwale kryminału o uznanej marce pozytywnie wpływają na wizerunek miasta, ukazując je jako miejsce organizacji wielu wydarzeń kulturalnych, podążające za obowiązującymi trendami i posiadające przyjazny klimat. Nie bez znaczenia jest też fakt, że przyciągają one miłośników powieści kryminalnych z całej Polski, co przekłada się na konkretne zyski dla branży turystycznej, a pośrednio także dla budżetu miejskiego.

Ekranizacje znanych powieści kryminalnych jako narzędzie promocyjne

Pomysłem na wzrost zainteresowania powieściami kryminalnymi i ukazanymi w nich lokalizacjami jest ekranizacja tych, których akcja rozgrywa się w polskich miastach. Znana obsada, rozpoznawalny reżyser i kryminalna intryga w tle mogą przyczynić się do wzrostu zainteresowania miejscowością i zachęcić czytelników do sięgnięcia po literacki pierwowzór. Często zresztą po premierze wydawnictwa wypuszczają na rynek książki z okładką, na której znajdują się kadry z filmu, co może przyczynić się do większej sprzedaży powieści. Dużą rolę w wyborze planów zdjęciowych odgrywają lokalne fundusze filmowe, które oferują nie tylko dofinansowanie produkcji, ale także wiele ułatwień związanych z realizacją filmu. Przykładem może być Kraków Film Commission, działająca w strukturach Krakowskiego

Biura Festiwalowego, a zajmująca się organizacją konkursu na wspieranie produkcji filmowej. W 2010 roku dofinansowanie otrzymał film *Uwikłanie* w reżyserii Jacka Bromskiego – adaptacja kryminału Zygmunta Miłoszewskiego pod tym samym tytułem, którego akcja toczy się w Warszawie. Filmowcy ze względu na serię zachęt przygotowanych przez Kraków Film Commission zdecydowali się jednak zrealizować film w Krakowie. W 2012 roku wsparcie z tego samego funduszu otrzymał film w reżyserii Marcina Koszałki pt. *Czerwony pająk*, oparty na fabule książki Marty Szreder pt. *Lol*, a inspirowanej postacią Karola Kota – seryjnego mordercy grasującego w latach 60. XX wieku w Krakowie. Ekranizacja ta została nominowana do nagrody Kryształowego Globusa podczas Międzynarodowego Festiwalu Filmowego w Karlowych Warach [www.film-commission.pl, 27.07.2015]. W najbliższych latach trend związany z adaptacją popularnych powieści kryminalnych z pewnością będzie się nasilał. Agnieszka Holland ogłosiła w ostatnim czasie, że planuje realizację serialu na podstawie wrocławskiej serii książek z Eberhardem Mockiem Marka Krajewskiego [*Holland wyreżyseruje serial o Eberhardzie Mocku* 2014]. Także Xawery Żuławski planuje stworzenie filmu na podstawie powieści Leopolda Tyrmanda pt. „Zły” [http://stopklatka.pl/news/xawery-zulawski-ekranizacja-zlego-niczym-film-marvela, 28.07.2015]. W 2014 roku Lubelski Fundusz Filmowy zdecydował o dofinansowaniu kwotą 350 tys. zł serialu telewizyjnego pt. *Komisarz Maciejewski* na podstawie kryminałów Marcina Wrońskiego; wyreżyseruje go Witold Adamek. Całość, składająca się z jedenastu 45-minutowych odcinków, ma zostać wyemitowana w TVP [*Komisarz Maciejewski na ekranie* 2014], co z pewnością pozytywnie wpłynie na promocję Lublina.

Tabela nr 2 zbiorczo prezentuje wybrane działania związane z tworzeniem produktów turystycznych wokół poszczególnych utworów kryminalnych. Zdecydowanie prościej jest zbudować produkt turystyczny na serii kryminalnej, o czym świadczy większa liczba wydarzeń wokół kilku książek opisujących przygody tego samego bohatera. Największa kondensacja tego typu imprez występuje w Krakowie (powieści o Kacprze Ryxie), Lublinie (kryminały z Zygą Maciejewskim), Warszawie (przygody tytułowego Złego) oraz Wrocławiu (książki o Eberhardzie Mocku), są to zatem spore ośrodki miejskie o dużym natężeniu ruchu turystycznego. Działania podejmowane przez różne instytucje, których inspiracją stały się wymienione wyżej postaci, mogą przerodzić się w stworzenie kompleksowego produktu turystycznego pod warunkiem ich koordynacji i ustalenia strategii rozwoju oraz zintensyfikowania działań marketingowych. Istotnym czynnikiem może stać się także planowana w najbliższym czasie ekranizacja powieści. Za A. Stasiakiem można stwierdzić, że: „właśnie produktów turystycznych, czyli kompleksowych pakietów usług gwarantujących bogactwo przeżyć za określoną cenę, najbardziej brakuje w Polsce. To miasto (lub region), które jako pierwsze przygotowuje atrakcyjną ofertę tego typu, ma szansę na długo zostać liderem tej formy turystyki.” [Stasiak 2009, s. 265]. Turystyka literacka śladami powieści kryminalnych wydaje się być niewykorzystaną do tej pory niszą.

Tabela 2. Wybrane wydarzenia bazujące na fabule powieści kryminalnych w Polsce

Miasto	Autor i tytuł książki	Produkt
Gdańsk	Katarzyna Bonda <i>Pochłaniacz</i>	oprowadzanie z autorem
Gdańsk	Izabela Żukowska, seria książek o Franzu Thiedtke	oprowadzanie z autorem
Kraków	kryminały, których akcja toczy się w Krakowie	szlak wirtualny, oprowadzanie z przewodnikiem, gra miejska
Kraków	Mariusz Wollny, seria książek o Kacprze Ryxie	szlak wirtualny, oprowadzanie z autorem, przewodnik drukowany, aplikacja mobilna, sklep z pamiątkami, gra planszowa*
Kraków	<i>Uwikłanie</i>	ekranizacja (film pełnometrażowy)
Kraków	<i>Lolo</i>	ekranizacja (film pełnometrażowy)

Miasto	Autor i tytuł książki	Produkt
Lublin	Marcin Wroński, seria książek o Zydze Maciejewskim	oprowadzanie z przewodnikiem i autorem, ekranizacja (serial telewizyjny)
Piła	Joanna Opiat-Bojarska <i>Zaufaj mi, Anno</i>	gra miejska
Piła	-	festiwal kryminału, nagroda dla najlepszego kryminału, konkurs na stworzenie powieści kryminalnej, gra miejska
Warszawa	Leopold Tyrmand <i>Zły</i>	szlak wirtualny, oprowadzanie z przewodnikiem, ekspozycja, ekranizacja (film pełnometrażowy)*
Warszawa	Joanna Chmielewska <i>Wyścigi</i>	gra miejska
Wrocław	Marek Krajewski, seria książek o Eberhardzie Mocku	szlak wirtualny, oprowadzanie z przewodnikiem, przewodnik drukowany, ekspozycja, ekranizacja (serial telewizyjny)*
Wrocław	-	festiwal kryminału, nagroda dla najlepszego kryminału, konkurs na stworzenie powieści kryminalnej
Szczecin, Gdańsk, Poznań, Warszawa, Łódź, Kraków, Katowice	Monika Szwaja <i>Klub mało używanych dziewczyc</i> , Katarzyna Bonda <i>Pochłaniacz</i> , Joanna Jodelka <i>Kamyk</i> , Zygmunt Miłoszewski <i>Uwikłanie</i> , Krzysztof Beśka <i>Trzeci brzeg Styksu</i> , Gaja Grzegorzewska <i>Betonowy pałac</i> , Jakub Ćwiek <i>Ciemność płonie</i>	gra miejska

* planowana lub w trakcie powstawania

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Obserwowane w ostatnich latach zjawiska dotyczące: wzrostu popularności powieści kryminalnych, zarówno wśród autorów, jak i czytelników; organizacji różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych związanych z powieściami detektywistycznymi (spacery, ekspozycje, gry miejskie, festiwale) czy też adaptacji filmowych książek z tego gatunku, pozwalają stwierdzić, że umieszczanie akcji powieści kryminalnych w polskich miastach w najbliższym czasie może się nasilić i być częściej wykorzystywane w świadomy sposób jako narzędzie marketingu terytorialnego. Obecnie żaden z lokalnych samorządów nie zdecydował się na poprowadzenie spójnej kampanii promocyjnej, polegającej na ufundowaniu stypendium literackiego dla jednego z autorów popularnych kryminałów, który ulokowałby akcję swojego utworu w tym mieście, a następnie wykreowanie na tej podstawie spójnego produktu turystycznego. Samorządy, włączając się w działania promocyjne, wykorzystują raczej potencjał już istniejących dzieł – dofinansowują organizację spacerów śladami bohaterów literackich, pomagają w tworzeniu tematycznych ekspozycji, czy w ramach stworzonych do tego celu funduszy filmowych udzielają wsparcia finansowego i organizacyjnego w realizacji seriali i obrazów pełnometrażowych, będących adaptacją powieści kryminalnych. Rozwiązanie to jest o tyle korzystniejsze, niż zamówienie nowego dzieła, że wartość literacka książki jest już znana; wiadomo także, jak zostało ono przyjęte przez czytelników – minimalizuje się zatem ryzyko niepowodzenia.

Zwracając uwagę na zalety wykorzystania umieszczania akcji powieści kryminalnych w miastach jako narzędzia z zakresu marketingu terytorialnego, należy podkreślić, że fundusze zainwestowane w tego typu promocję mogą okazać się bardzo efektywne.

Jest to bowiem wiarygodne źródło informacji, działające dużo silniej niż tradycyjna reklama zamieszczona w innego typu mediach. Budzi u odbiorców większą ciekawość poznawczą, a przez czas kontaktu z książką (o wiele dłuższy niż w przypadku spotów reklamowych) – dłużej skupia ich uwagę i silniej zapada w pamięć. Przekaz kierowany jest do grupy, która – jak wynika z badań – posiada dużą motywację dotyczącą odwiedzania miejsc opisywanych w książkach oraz ponadprzeciętny status materialny, a zatem do dość elitarnego grona odbiorców; jednak z uwagi na rosnącą popularność powieści kryminalnych można liczyć, że liczba docelowych konsumentów będzie systematycznie rosła, także wśród gości zagranicznych, gdzie coraz większą popularność zyskują polskie kryminały. Nie bez znaczenia jest też fakt, że zjawisko to może wywołać większe efekty, dotyczące wzrostu ruchu turystycznego przy mniejszych nakładach finansowych, niż miałyby to miejsce w przypadku tradycyjnych kampanii reklamowych.

Istnieje jednak ryzyko, że ze względu na mnogość kryminałów pojawiających się co roku na rynku wydawniczym, dofinansowana pozycja może zostać niezauważona. By uniknąć takiej sytuacji niezbędne jest stworzenie kompleksowej strategii promocyjnej już na etapie ogłaszania konkursu lub wyboru opublikowanej książki. Koncepcja ta powinna obejmować wszystkie potencjalne możliwości promocji, ze szczególnym uwzględnieniem stworzenia produktu turystycznego, który może zostać wykorzystany na potrzeby turystyki kulturowej. Niezbędna w tym miejscu jest także współpraca pomiędzy autorem, wydawcą, urzędem miasta, agencją reklamową, a także fanami powieści kryminalnych.

Bibliografia:

- Awantura o „Ziarno prawdy”, czeka je los „Poklosia”*, <http://natemat.pl/132011,awantura-o-ziarno-prawdy-czeka-je-los-poklosia> [20.07.2015].
- Brakoniecki B., 2011, *Jak kryminał retro podbił serca polskich czytelników, czyli od Mocka do Witkowskiego*, www.polskatimes.pl/artykul/487303,jak-kryminał-retro-pobil-serca-polskich-czytelnikow-czyli-od-mocka-do-witkowskiego,3,id,t,sa.html [19.07.2011].
- Browell G., 2014, *Move Over Scandinavian Noir, Here Comes the Polish Gumshoe*, “The New York Times”, www.nytimes.com/2014/03/20/arts/international/move-over-scandinavian-noir-here-comes-the-polish-gumshoe.html?_r=3 [19.07.2015].
- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego, Poznań.
- Czubaj M., 2011, *Etnograf w Mieście Grzechu. Powieść kryminalna jako świadectwo antropologiczne*, Oficyna, Gdańsk.
- Gębarowski M., 2012, *City placement – istota zjawiska oraz znaczenie w działaniach promocyjnych polskich miast*, [w:] M. Gębarowski, L. Witek, B. Zatwarnicka, *Marketing – aktualne problemy i kierunki ewolucji*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów.
- Holland wyreżyseruje serial o Eberhardzie Mocku* www.wroclaw.pl/holland-wyrezyseruje-serial-o-eberhardzie-mocku [27.07.2015].
- Hoppen, A., Brown L., Fyall A., 2014, *Literary Tourism: Opportunities and Challenges for the Marketing and Branding of Destinations?*, “Journal of Destination Marketing & Management”, nr 3, s. 37-47.
- Jäderberg C., 2011, *The Millennium Report. Economic Impact and Exposure Value for the Stockholm Region in the Swedish Millennium Feature Films*, www.mynewsdesk.com/stockholmbusinessregion/documents/the-millennium-report-economic-impact-and-exposure-value-for-the-stockholm-region-in-the-swedish-millennium-feature-films-13227 [19.07.2015].
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010, *Produkt turystyczny. Pomysł – organizacja – zarządzanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Komisarz Maciejewski na ekranie* www.lublin.eu/Komisarz_Maciejewski_na_ekranie-2-3282.html [27.07.2015].

- Koryś I., Michalak D., Chymkowski R., 2015, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2014 roku*, www.bn.org.pl/download/document/1428654601.pdf [20.07.2015].
- Kowalczyk A., 2010, *Turystyka zrównoważona – aspekty kulturowe*, [w:] Z. Młynarczyk, I. Potocka, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. VI, Wyd. Bogucki, Poznań, s. 19-30.
- Kubicki, P., 2010, *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 159.
- Letnie spacer z przewodnikiem po Wrocławiu* <http://mobi.wroclaw.pl/37942-wroclaw-xii-letnie-spacery-z-przewodnikiem-po-wroclawiu-sladami-eberharda-mocka> [23.07.2015].
- Lublin zaprasza na szlak* www.lublin12.pl/lublin-zaprasza-szlak-rozpozecie-sezonu-turystycznego-2014/ [23.07.2015].
- Mieszkanie Mocka do zwiedzania* www.wroclaw.pl/mieszkanie-mocka-do-zwiedzania [23.07.2015].
- Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno.
- Seryjny Morderca w Pile* www.kryminalnapila.pl/gra.html [23.07.2015].
- Spacer literackie po Krakowie* <http://miastoliteratury.pl/program/literackie-spacery-po-krakowie/> [23.07.2015].
- Stępowski R., 2014, *City placement. Pieniądze i efekty*, <http://www.proto.pl/artykuly/city-placement-pieniadze-i-efekty> [20.07.2015].
- Stieg Larsson* www.czarnaowca.pl/Millennium/O_Autorze.html [23.07.2015].
- Śladami Eberharda Mocka* www.wroclaw.pl/sladami-eberharda-mocka [23.07.2015].
- Stasiak A., 2009, *Turystyka literacka i filmowa*, [w:] K. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Wyd. AWF, Poznań, s. 223-265.
- Tanaś S., 2006, *Tanatoturystyka – kontrowersyjne oblicze turystyki kulturowej*, „Peregrinus Cracoviensis”, nr 17, s. 85-100.
- The Sherlock Holmes Museum* <https://prezi.com/zwtcjurhjpww/the-sherlock-holmes-museum> [22.07.2015].
- Wycieczka śladami książek Wrońskiego* www.kurierlubelski.pl/artykul/3714938,wycieczka-sladami-ksiazek-wronskiego-prostytutki-i-zlodzieje-reklamuja-lublin-zdjecia-wideo,id,t.html [23.07.2015].
- Wyścig z mordercą* <http://wawalove.pl/Kryminalna-gra-miejska-Wyścig-z-morderca-a11575> [23.07.2015].
- Zbrodnia w Krakowie* <http://miastoliteratury.pl/zbrodnia-w-krakowie/> [24.07.2015].
- Zmyślony P., 2001, *Literatura jako podstawa tworzenia produktu turystycznego*, „Problemy Turystyki” nr 1-2, s. 21-31.
- Zły po zmroku* www.mmwarszawa.pl/artykul/zly-po-zmroku-mroczny-spacer-z-przewodnikiem,3111096,art,t,id,tm.html [23.07.2015].

Strony internetowe

- <http://festiwalliteratury.pl/> [22.07.2015]
- http://festiwal.portalkryminalny.pl [27.07.2015]
- http://kacper-ryx.home.pl [23.07.2015]
- http://mapa.portalkryminalny.pl [20.07.2015]
- <http://muzeumliteratury.pl/ulice-zlego> [23.07.2015]
- <http://stopklatka.pl/news/xawery-zulawski-ekranizacja-zlego-niczym-film-marvela> [28.07.2015]
- <http://zly.ownlog.com> [23.07.2015]
- www.film-commission.pl [27.07.2015]
- www.ikm.gda.pl/dzialanie/literatura/spacery-literackie [23.07.2015]
- www.kancelaria-synergia.pl [23.07.2015]
- www.kryminalnapila.pl [27.07.2015]
- www.readingmalopolska.pl [23.07.2015]

Crime in a city – literary tourism in a footsteps of a crime novels heroes

Key words: city marketing, crime novel, literary tourism.

Abstract

A phenomenon connected with locating TV series or feature films in specific cities, was repeatedly analyzed in literature related to marketing places. However there is lack of research concerning the topic in the context of modern crime novels, which are very popular among authors and readers. This article is trying to complement this gap. The aim of the text is to analyze the city placement in modern crime novels and to show the impact which it has on enriching the cultural offer of cities and the organization of literary tourism there. Despite the fact that none of the local governments decide to carry a coherent image campaign, based on custom written crime novels, it can be assumed that it would be a very effective tool, really affecting the image of a city and increasing tourism.